

Kirja-arvio

Kuinka kaikki muuttui kaikessa hiljaisuudessa

Alexi Okkonen, yhteiskuntatieteiden maisteri, Tampereen yliopisto

Giánis Varoufákis: *Technofeudalism: what killed capitalism*. Bodley Head: Lontoo, 304 sivua. 2023.

Avainsanat: kapitalismi, big tech, kansainväliset suhteet

<https://doi.org/10.51810/pt.142712>

Keskiviikkoamuna 12. päivä elokuuta vuonna 2020 Ison-Britannian kansantulo supistui 20,4 prosenttia. Samaan aikaan Lontoon osakemarkkinoiden arvo nousi 2,3 prosentilla. Pääomasta irrottautunut raha oli näin alkanut elää omaa elämäänsä: uuden pääomalajin synty oli käynyt kuin varkain.

Giánis Varoufákis esittää tämän pääoman liikelakeja uhmanneen tapahtuman talousmurroksen enteenä kirjassaan *Technofeudalism: What Killed Capitalism* (2023). Hänen pääteesinsä mukaan maailmantalouden rattaita ei enää voitele voitto vaan korko. Toimintalogiikan muutos on kaikenkattava ja oikeuttaa kattokäsitteen tarkistuksen. Kreikkalaisen taloustieteilijän uskalias väite tulee proosallisen kehyskertomuksen varaan rakennetussa kirjassa häikäisevän hyvin perustelluksi.

Ainekset talousjärjestelmän laadulliseen muutokseen tulivat kahtaalta. Vuoden 2008 kansainvälisen finanssikriisin vastauksena käynnistetty velkarahoitus kuvitteli pelastavansa taloudet ja tuovansa ryhtiä taloudenpitoon, mutta se kampeikin talouksia sijoiltaan: ”Keskuspankkien ahdinko oli pilvikapitalistien riemu” (Varoufákis 2023, 106). Toiseksi välttämättömäksi edellytykseksi talouskehityksen taitekohdalle Varoufákis näkee internetin yksityistämisen,

joka avasi rajattomat mahdollisuudet digitaalisilla alustoilla kasvavalle pilvipääomalle. Internetin käyttöönä valjastaneet bezosit ja muskit nolasivat pankkiirit ja teollisuusmiehet kruunauttamalla itsensä uudeksi hallitsevaksi luokaksi. Reilussa kymmenessä vuodessa niin Amazonin kuin Teslan toimitusjohtajien kummankin hallinnoimien osakkeiden arvostus kasvoi 10 000 miljoonasta 200 000 miljardiin dollariin.

Keskuspankkiraha on sittemmin korvannut kapitalistisen tuoton talousjärjestelmän liikevoimana (Varoufákis 2023, 144). Voitto ja markkinat eivät enää johda talouskehitystä (emt., 120). Kuoliniskua kapitalismille ei antanutkaan proletariaatin vallankumouksellinen nyrkki vaan alustatalouden mitään tuottamattomat hallinnoijat. Kapitalismin jäänteenoimaistuminen ei tuonut tullessaan työätekevien taloudellista vapautusta vaan entistä laajempaa ”vielä näihin päiviin asti käsittämätöntä riistoa” (emt., 121). Jälkikapitalistinen maailma ei ollut kauan odotettu aamurusko vaan iltahämärä.

”Liikevoitto on luusereille”

Tahattomana seurauksena talouspoliittisista reaktioista vuoden 2008 kansainväliseen finanssikriisiin länsimaiden taloudet menettivät investointikykynsä ja ajautuivat ”kultakoristeiseen pysähdystilaan” (Varoufákis 2023, 135). Jos keskuspankkirahaa yleensä käytettiin merkityksellisiin investointeihin, niin hyötyjänä oli järjestään aina Big Tech. Näin pilvipääoma kasaantui, ja vuoteen 2020 mennessä sen korko vastasi kehittyneiden talouksien kokonaisnettotuloja. Korot ja kohonneet arvostukset käytettiin taas tuottamattomiin sijoituksiin, kuten kiinteistöihin, taidehankintoihin ja kryptovaluuttoihin eikä työllisyyttä kohentavaan ja julkista sektoria vahvistavaan reaalitalouteen.

Keskuspankkirahan tulvaan tottuneet sijoittajat luottivat pelastajaansa myös pandemiakriisissä. Välittömästi sulkutoimien jälkeisinä kuukausina miljardöörin omaisuus kasvoi yli neljänneksellä samaan aikaan, kun miljoonat ympäri maailman sinnittelivät tukiohjelmien turvin tai vajosivat äärimmäiseen köyhyyteen. Sen sijaan suuryritykset saivat, mitä halusivatkin ja käyttivät velkarahan omien yhtiöittensä osakkeiden ostamiseen. Pörssiarvon nousuhan korotti osakkeenomistajien osinkoja. Kukapa enää investoisi tutkimukseen ja kehitykseen tai hyödylliseen tuotantoon, kun yhä useammin toimeentulovaikeuksissa

ja *bullshit*-työpaikoissa kärvistelevät palkansaajat eivät edes pystyisi ostamaan uutuustuotteita?

Ajan oloon voitontavoittelu menetti asemansa kapitalismin kalifaatin rukouskutsuna. Loismaisena jäänteinä säilynyt kvasifeodaalinen korko oli tehnyt yllättävän paluun pääomasijoitusjärjestelyjen pilkkooessa kapitalistisia yhtiötä. Tuottavuus perustuu yhä enemmän digitaalisen infrastruktuurin pohjalla toimiviin tekoälyohjelmistoihin. Varoufákis linjaakin, että nyttemmin ”liikevoittoa tavoittelevat pikkuporvarilliset nousukkaat” (2023, 112).

Euroopasta ”geostrategisesti merkityksetön”?

Varoufákisin mukaan amerikkalaisen kapitalismin omistavat tätä nykyä varainhoitomahdit: pääomasijoitusyhtiöt BlackRock, Vanguard, State Street – tuttavallisemmin Big Three – ovat suurimpia osakkeenomistajia 90 prosentissa New Yorkin pörssiin listatuista yrityksistä (Varoufákis 2023, 111). Näiden kolmen suurimman yhteenlaskettu osakearvo likipitäen vastaa Yhdysvaltojen kansantuloa. Ennen vuotta 2008 huippurikkaiden käytettävissä ei yksinkertaisesti ollut riittävästi rahaa noustakseen tällaiseen kiistattomaan valta-asemaan, joka tänä päivänä suo kyseiselle väestöryhmälle monopoliaseman niin energia-, pankki- kuin lentoliikennesektorillakin. Etummaisen vallankäyttäjän roolia yhteiskunnassa ylläpitää sen kyky tarjota varmoja osinkotuottoja pienin kuluin.

Kapitalismi ei silti olisi kaatunut ilman internetin yksityistämistä, jonka ansiosta Big Tech vasta löysi tien valtaan. Pilvikapitalistit rakensivatkin internetin yhteismaasta – jonka entiset *commonsit* TCP/IP- ja HTTP-protokollat sekä GPS-järjestelmä ovat monille nimeltä tuttuja – oman valtaistuimensa samaan tapaan kuin aikoinaan teollisuusmiehet tekivät höyrykoneesta valtaannousunsa välikappaleen kääntämällä sen feodaalierroja vastaan (Varoufákis 2023, 95). Tiedon valtateiden vapaamatkustajista muotoutui Varoufákisin silmissä ”uusi vallankumouksellinen luokka” (emt., 96).

Amerikkalaisen kapitalismin kriisien esitetään *Techofeudalismissa* vahingoittaneen suhteettomasti Eurooppaa – ja sama tulee jatkumaan, koska Big Tech on leimallisesti joko yhdysvaltalaista tai kiinalaista. Varoufákis arvioi Euroopan jäävän ”geostrategisesti merkityksettömäksi” (2023, 166), koska sillä ei enää ole omaa kilpailukykyistä teknologiateollisuutta. Euroopan unionin

talous- ja rahaliitto on hänen mukaansa epäonnistunut suojaamaan eurooppalaisia talouksia Yhdysvaltojen riippuvuuden aiheuttamilta haavoittuvuuksilta. Yhteisten taloudellisten rakenteiden pystyttämistä on hankaloittanut eurooppalaisen elinkeinoelämän vaikuttajien hyötyminen Yhdysvaltojen kauppataaseen alijäämän synnyttämästä kysynnästä.

Varoufákis arvelee Kiinan keränneen pisteitä Yhdysvaltojen itseaiheutetuista arvovaltatappioista, kun sen keskuspankki ensimmäistä kertaa taloushistoriassa pakkolunasti satojen miljardien edestä toisen keskuspankin varoja reaktiona Venäjän hyökkäyssotaan. Kiinan liikkeelle laskema digitaalinen renminbi-valuutta sai näin sysäyksen nousta uskottavaksi vaihtoehdoksi dollarille, jonka erityisaseman jatkuvuutta Washingtonissakaan ei enää pidä itsestään selvänä. Varoufákis (2023, 154) muistuttaa, että dollarivaluutan erityisasemaa uhmanneet ovat tavan takaa joutuneet Washingtonin tulilinjalle, vaikka dollarista luopumisesta hyötyisi merkittävimmin amerikkalainen keski- ja työväenluokka.

Euroopan jäädessä taka-alalle Bidenin hallinnon Kiinaa vastaan käynnistämässä ”totaalisessa taloudellisessa sodassa” (Varoufákis 2023, 162) globaali etelä joutuu Varoufákisin mielestä valitsemaan puolensa suurvaltakilpailussa, jossa kumpikin vaihtoehto on toinen toistaan huonompi. Uusi kylmä sota ennustaa sekasortoa, mistä myös Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on varoittanut (Partington 2023). Liennytysmahdollisuuksiin tarttuminen kannattaisi, mitä myös presidentti Macron on alleviivannut tuomitessaan suurvaltakilpailun lietsoman ”uuden imperialismiin” (Le Monde avec AFP 2023).

Kaikessa on ristiriitansa

Varoufákis katsoo teknofeodaalisen käänteän vaikuttaneen kielteisesti käyttäytymiseemme ja kanssakäymiseemme. Kuluttajista on tullut algoritmien leikkikaluja: teemme tahattomasti palkatonta työtä huomiomme varastavan, manipuloidun käyttäytymiseemme kauppatavaraksi muodostavan ja arjellemme vieraan teollisuuden palveluksessa. Žižekiläiseen tyyliin Varoufákis katsoo, että vapaan porvarillisen yksilön identiteetiltä putosi pohja, kun hallitsevaksi ideologiseksi kutsuksi tuli ”ole oma itsesi”. Varoufákis valittaa yksilöllisyydestä, jonka oman elämän digitaalinen näytteille asettaminen synnyttää. Liberaalin yksilöllisyyden pelastaminen edellyttäisi hänen mukaansa ”pilvipääoman

sivistämistä ja sosialisointia”, mikä ei vaatisi vähempää kuin ”suunnitelmaa uudeksi vallankumoukseksi” (Varoufákis 2023, 179): vapausihanteista välittävän tie vie väistämättä talousliberalismia vastaan.

Kapitalistiset tuotantosuhteet laittavat tunnetusti vastakohtat vuoro-vaikutukseen. *Technofeudalismin* esitystavalle ovatkin ominaisia antinomiat – kahdentumat –, joita Varoufákis löytää usealta taholta, niin historiasta kuin nykyhetkestäkin. Dialektisella ajattelulla hän muotoilee vastakohtien ykseyksiä antaakseen niiden jälleen raueta ja kehkeytyä uusiksi ajatuksiksi. Lopputuloksena yhteiskunnan varjopuolet valaistuvat samoin kuin kirjassa Karl Marxilta (1978, 442) lainatussa sitaatissa:

Nykyaikana tuntuu kaikessa olevan ristiriitansa. Näemme, miten koneet, joilla on ihmeellinen kyky vähentää ihmistyötä ja tehdä se tuloksellisemmaksi, näännyttävät ihmiset nälkään. Tähän asti tuntemattomat uudet rikkauten lähteet muuttuvat jonkin oudon, käsittämättömän lumousvoiman vaikutuksesta kurjuuden lähteiksi. Tuntuu kuin tekniikan voittojen hintana olisi moraalinen rappeutuminen.

Myös Varoufákis antaa ristiriitojen väsymättömästi puhua puolestaan. Voitto syntyy työvoiman kaksoisluonteesta. Kapitalismi hälvenee pääoman kasaantuessa. Tuoton salaisuus piilee kapitalistien kyvyttömyydessä anastaa työvoiman käyttöarvo. Epäkaupallisesta internetistä tuli elinkeinoelämän suojamuuri. Johdonmukaisesti Varoufákis esittää paradokseja myös politiikkasuosituksissaan: aito individualismi vaatii tuotantovälineiden kollektiivista omistusta.

Technofeudalismin mehevin menneisyyden antinomia lienee väite neuvostokommunistisesta suunnitelmataloudesta. Parjattu talousjohtamisen malli menestyi Varoufákisin mukaan parhaiten Yhdysvalloissa, jossa se omaksuttiin kautta linjan toisen maailmansodan jälkeen. Kilpailijaa jäljiteltiin niin hyvässä kuin pahassa, ja Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA arvioi vielä 1960-luvun lopulla keskusjohtoisen suunnitelmatalouden olevan tehokkaampi ja tuotavan korkeampia kasvulukuja kuin läntinen kapitalismi (Wilkinson ja Pickett 2018, 240). Vielä vuonna 1970 taloustieteen nobelisti Paul Samuelson ennusti, että talousjärjestelmänsä sallimien koulutusinvestointien ansiosta Neuvostoliiton kansantulo ohittaa Yhdysvaltojen kansantulon viimeistään 1990-luvulla (Piketty 2019, 677).

Rajatonta reformismia

Varoufákis sai talouskehityksen taittamisen kuulostamaan helpolta esitellessään siihen tähtäävän perusteellisen muutosohjelman kirjassaan *Another Now: Dispatches from an Alternative Present* (ks. Gronow 2023). Hän palaa uusimassakin kirjassaan näihin ehdotuksiin, joiden välittömänä tavoitteena on – tuotannon yhteiskunnallistamisen päämäärästä huolimatta – luoda edellytykset todella toimiville kilpailullisille markkinoille. *Technofeudalismissa* esitellyssä hahmotelmassa työ- ja osakemarkkinat lakkautettaisiin ja henkilöstörahastoilla päätöksenteko tuotannon hedelmien jakaantumista hajautettaisiin. Seurauksena pääomien keskittymistendenssi häviäisi ja yksityinen pankkitoiminta – monen muun asian ohella – jäisi historiaan.

Uusia käsitystapoja jalkauttava Varoufákis on jonkin aidosti uuden jäljillä. Työn alla hänellä ovat uudet käsitteet, jotka auttaisivat ymmärtämään yhteiskunnallista todellisuutta aiempaa avarampana. Muutkin ovat jo löytäneet samoilta johtolangoille, mukaan lukien Varoufákisin korkean profiilin kollegat. Saksalaispoliitikko Sahra Wagenkencht on nimennyt etääntymisen markkinataloudesta ”talouden uudelleen feodalisoitumiseksi” (2021, 330). Taloustieteilijä Jan de Loeckerin mukaan taas ”olemme useimmilla toimialoilla olleet jo pitkään oligopolitilanteessa” (Raeste 2024a). Myös BlackRockin pääsijoitusstrategi Wei Li katsoo, että ”(p)andemian jälkeen syntyi kokonaan uusi järjestelmä”, jonka johdosta niin yhteiskuntien sisällä kuin kansainvälisestikin jako ”voittajiin ja häviäjiin” kiihtyy (Raeste 2024b).

Sanoistaan tarkka Varoufákis (2023, 121) alleviivaa tarvetta selittää talouskehitystä ”ei sellaisena, mitä toivoisimme tapahtuvan, vaan sellaisena, mitä tosiasiaassa tapahtuu”. Selitystapa suosii objektiivisuutta, mutta Varoufákisin onnistuu löytämään senkin takaa inhimillisen tekijän. Tämä on virvoittava poikkeus monista ajankohtaiskatsauksista, joissa tekoäly tai raha esineellistään itsenäisiksi voimiksi sen sijaan, että ne kytkettäisiin osaksi yhteiskunnallisia suhteita.

Musteen kuluttaminen mystifioiviin esityksiin kapitalismin kriiseistä on nykyään salonkikelpoista. Kritiikki ja kapinointi eivät suinkaan aina tarjoa vaihtoehtoa. Varoufákis ei kritisoi kapitalismia – päinvastoin. Silloin kun kapitalismista saattoi hänen mukaansa puhua vielä preesensissä, niin Varoufákis

piti itsensä kiireisenä laatimalla käytännöllisiä ehdotuksia markkinatalouden pelastamiseksi. Nyt se lienee jo liian myöhäistä.

Loistava Giánis Varoufákis

Reaalisosialismin romahduksen jälkeen vasemmisto omaksui pahanilmalinnun roolin ja teki relativismista leipälajinsa. Samaan aikaan kun pääoman käytettävissä olevien proletarien määrä kasvoi kahdella miljardilla, niin työväenluokka käytännössä katosi yhteiskuntateoriasta ja puhe luokista asetettiin pannaan länsimaiden päivänpolitiikassa. Totuuden isolla alkukirjaimella kirjoittava Varoufákis tahtoi, että suuriin kertomuksiin palataan. Ollakseen tehtäviensä tasalla poliittisen intervention olisi kummuttava intressilähtöisestä luokkapolitiikasta. Muutoin ”pääoman imperiumin kumoaminen” (Varoufákis 2023, 184) uhkaa jäädä tyhjiksi sanoiksi.

Itsekriittisesti Varoufákis tunnustaa 1990-luvulla asettaneensa toivonsa juuri sille, josta myöhemmin muodostui hänen hahmottelemansa uusi pääomalaji. Internetin verkostomainen markkinaliberaali toimintatapa ei suosinutkaan riippumattomia yrittäjiä ja osuuskunnallista pientuotantoa. Suomalaisessakin akatemiassa esiintyi vastaavanlaista toiveajattelua (ks. Suoranta ja Vadén 2010). Nytemmin on tullut selväksi, että välittömien tuottajien vapautus vaatii perusteellista menettely- ja ajattelutavan muutosta.

Technofeudalism tarjoaa lukijalleen väkevän annoksen sosialismilla terästyttä taloustiedettä. Se lievittää marxilaisuuden amnesiaa muistuttamalla poliittisen taloustieteen klassikoiden ohittamattomuudesta, kun jäänteensä omaista globaalia kapitalistista markkinataloutta tulkitaan – ja muutetaan.

Kehotuksissaan ja kannanotoissaan kirja on suorasanainen. Monessa maailmankolkassa vastaavanlaisen kirjoittajaa odottaisivat syytteet valtiopetoksen valmistelusta. Varoufákisin pohjimmainen toivomus on silti kohtuullinen: tieteellisteknisen kumouksen tulisi palvella yhteiskunnallista edistystä. Talouksien teknofeodaali taitekohta vaatii talouspolitiikkaa, josta Prometheuskin olisi ylpeä.

Lähteet

- Gronow, Jukka. 2023. Radikaali reformismi ja kapitalismin kumous: Thomas Pikettyn ja Yanis Varoufakiksen poliittisten ohjelmien vertailua. *Poliittinen talous*, 11:1, 93–111. <https://doi.org/10.51810/pt.124837>.
- Partington, Richard. 2024. World economy on brink of ‘cold war two’, IMF official warns. *The Guardian*, 11.12.2023. <https://www.theguardian.com/business/2023/dec/11/world-economy-on-brink-of-cold-war-two-imf-official-warns> [Luettu 20.1.2024]
- Marx, Karl. 1978. *Marx–Engels. Valitut teokset. 3. osa*. Kääntänyt Antero Tiusanen. Moskova: Kustannusliike Edistys, Moskova.
- Le Monde avec AFP. 2023. Au Vanuatu, Emmanuel Macron justifie la stratégie française pour l’Indo-Pacifique face aux « nouveaux impérialismes ». *Le Monde*, 27.7.2023. https://www.lemonde.fr/international/article/2023/07/27/au-vanuatu-emmanuel-macron-justifie-la-strategie-indopacifique-francaise-face-aux-nouveaux-imperialismes_6183563_3210.html [Luettu 20.1.2024]
- Piketty, Thomas. 2019. *Capital et idéologie*. Pariisi: Seuil.
- Raeste, Juha-Pekka. 2024a. Professori huolissaan voittojen keskittymisestä. *Helsingin Sanomat*, 18.3.2024.
- Raeste, Juha-Pekka. 2024b. Wei Li: Tekoäly on yksi megavoimista. *Helsingin Sanomat*, 20.1.2024.
- Suoranta, Juha ja Vadén, Tere. 2010. *Wikiworld*. Lontoo: Pluto Press.
- Varoufakis, Giánis. 2023. *Technofeudalism: what killed capitalism*. Lontoo: The Bodley Head,
- Wagenknecht, Sahra. 2021. *Die Selbstgerechten: Mein Gegenprogramm – für Gemeinwohl und Zusammenhalt*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Wilkinson, Richard ja Pickett, Kate. 2019. *The inner level: how more equal societies reduce stress, restore sanity and improve everyone’s well-being*. Lontoo: Penguin Books.